

בדין עירוב ברגליו, מט ע"ב – נא ע"ב

א. משנה. מי שבא בדרך וחשכה לו, וזיה מכיר אילן או גדר, ואמר שביתתי תחתיו – לא אמר כלום. שביתתי בעיקרו – מחלף ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים אמה, ומעיקרו ועד ביתו אלפים אמה. נמצא מחלף משחשיכה ארבעת אלפים אמה. אם אינו מכיר, או שאינו בקי בהלכה, ואמר שביתתי במקומי – זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח. עגולות, דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס. וחכמים אומרים: מרובעות, כטבלא מרובעת, כדי שיחיה נשכר לזויות. וזו היא שאמרו העני מערב ברגליו. אמר רבי מאיר: אנו אין לנו אלא עני. רבי יהודה אומר: אחד עני ואחד עשיר, לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר, שלא יצא ויערב ברגליו.

...

ב. וזה הוא שאמרו העני מערב ברגליו, אמר רבי מאיר אנו אין לנו אלא עני וכו'. אמר רב נחמן: מחלוקת במקומי, דרבי מאיר סבר: עיקר עירוב בפת, עני הוא דאקילו רבנן עילויה, אבל עשיר – לא, ורבי יהודה סבר: עיקר עירוב ברגל, אחד עני ואחד עשיר. אבל במקום פלוני – דברי הכל: עני – אין, עשיר – לא. וזו היא שאמרו מאן קתני לה – רבי מאיר ואחייא קאי – אאינו מכיר או שאינו בקי בהלכה. ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה – רבי יהודה.

ג. ורב חסדא אמר: מחלוקת במקום פלוני, דרבי מאיר סבר: עני – אין, עשיר – לא. ורבי יהודה סבר: אחד עני ואחד עשיר. אבל במקומי – דברי הכל: – אחד עני ואחד עשיר, דעיקר עירוב ברגל. וזו היא שאמרו מאן קתני לה – רבי מאיר. ואחייא קאי – אחא: מי שבא בדרך וחשכה. ולא אמרו מערבין בפת אלא להקל מאן קתני לה – דברי הכל.

שני מקרים נדונים במשנה [מהקל לחמור]:

- א. ערב ברגליו, ואמר שביתתי במקומי
 - ב. היה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי מקום פלוני
- נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אם רק עני יכול לערב ללא פת או גם עשיר. נחלקו אמוראים באיזה מקרה להציב את מחלוקתם של ר"מ ור"י:

רב נחמן			רב חסדא		
במקומי	רבי יהודה	רבי מאיר	במקומי	ר"י	ר"מ
עני ועשיר	רק עני	רק עני	עני ועשיר	עני ועשיר	עני ועשיר
במקום פלוני	רק עני	רק עני	עני ועשיר	רק עני	רק עני

לרב נחמן נחלקו רק במקרה הראשון, הקל יותר, אך במקרה החמור לכו"ע רק עני יכול לערב. לר"י נחלקו רק במקרה החמור יותר, אך במקרה הקל יותר לכו"ע גם עשיר יכול לערב. מחלוקת אמוראים זו משפיעה על פרשנותם של שני משפטים סותרים במשנה:

1. וזו היא שאמרו העני מערב ברגליו
 2. לא אמרו מערבין בפת אלא להקל על העשיר שלא יצא ויערב ברגליו
- מהמשפט הראשון עולה שהעירוב ברגל אינו מעיקר תקנת העירוב, אלא קולא שהקלו על העני, אך לעשיר לא התירו. מהמשפט השני עולה שעיקר תקנת עירוב ברגליו, אך הקלו על העשיר שיכול לשלוח פת ע"י שליח (הגדרת עשיר כאן היא זה נמצא בביתו ויש לו פת, ראה רש"י במשנה). יישוב שני משפטים אלה תלוי היכן מציבים אותם, דהיינו לאיזה מקרה מבין השניים הם מתייחסים. בכל אחד מהמקרים בו נציב את כל אחד מהמשפטים הוא יהיה תלוי במחלוקת התנאים לפי שיטות האמוראים:

שיטת רב נחמן

את המשפט הראשון נציב בשורה העליונה [במקומי], וממילא הוא מתאים רק לשיטת רבי מאיר [תוספות מסבירים מדוע הגמרא לא העלתה את האפשרות להציב אותו בשורה התחתונה כך שיתאים לכולם, בנימוק שהגמרא הבינה מלשון המשנה שהמשפט הראשון עוסק במקרה בו נחלקו התנאים. נראה שכוונת התוספות לכך שמיד בסמוך למשפט הראשון אומר ר"מ 'אנו אין לנו אלא עני', דהיינו שדבריו של ר"מ פותחים בעצם במילים 'וזו היא שאמרו וכו'. לפי זה העמדת המשפט הראשון כר"מ לא נובעת מהצבת המשפט באחת השורות, אלא הפוך: מכך שהמשפט מתייחס לר"מ יש להעמיד אותו דווקא בשורת המחלוקת].

גם את המשפט השני נציב בשורה העליונה משום שרק בשורה זו יש שיטה שגם עשיר יכול לערב, דהיינו שיטת רבי יהודה. היחס אם כן בין שני המשפטים הוא, שהמשפט הראשון מייצג את שיטת ר"מ בעוד המשפט השני מייצג את שיטת רבי יהודה.

שיטת רב חסדא

את המשפט הראשון מוכרחים להציב בשורה התחתונה, מפני שרק בה יש שיטה שלא מתירה לעשיר, דהיינו שיטת ר"מ [רש"י מעיר, שאמנם גם רבי יהודה מודה שהשורה התחתונה היא לא עיקר תקנת העירוב, אך הדבר נובע מהמקרה בו עוסקת השורה התחתונה, מקרה שאדם לא מגיע למקום עירוב, אך מבחינת הדין אין הבדל לפי רבי יהודה בין עני לעשיר, ולכן משפט 1 מתאים רק לרבי מאיר (לרבי יהודה היה צ"ל: זו היא שאמרו העני והעשיר מערבים ברגליהם, שמכאן היה משמע שמדובר אמנם בקולא מיוחדת, ולא בעיקר תקנת העירוב, אך קולא זו משותפת לעני ולעשיר)].

גם את המשפט השני היה אמנם ניתן להציב בשורה התחתונה כך שיתאים לשיטת רבי יהודה בלבד, כך שהיחס בין שני המשפטים יהיה גם כאן היחס בין ר"מ לר"י. ברם, הגמרא מעדיפה שמשפט זה יהיה לכו"ע, ולכן מציבה את המשפט השני בשורה העליונה, שם כו"ע מודים שגם עשיר יכול לערב ברגליו. היחס לפי זה בין שני המשפטים הוא היחס בין השורה העליונה לתחתונה.

רב חסדא

ר"מ	ר"י	
משפט 2 [גם עשיר]		במקומי
משפט 1 [עני]		במקום פלוני

רב נחמן

רבי יהודה	רבי מאיר	
משפט 2 [גם עשיר]	משפט 1 [עני]	במקומי
		במקום פלוני